

Overgave van de vesting Coevorden in het rampjaar 1672.

Door: Joop van Campen en Klaas Bijsterveld.

Inleiding.

In het rampjaar 1672 dwongen Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden tot oorlog. Lodewijk XIV was tot aan de Zuiderzee doorgedrongen en had zich van het Bisschoppelijk Utrecht meester gemaakt. Karel II van Engeland bestookte Zeeland en onze vloot.

Christoffel Bernhard, bisschop van Munster en Maximiliaan Hendrik, keurvorst van Keulen bemachtigden verschillende steden in Gelderland en Overijssel. Ook Coevorden werd tegen de zin van de toenmalige commandant, de luitenant-kolonel Jan van Burum na een beleg van 10 dagen aan de bisschop van Munster overgegeven.

De koster en schoolmeester van Coevorden, Meindert van der Thijnen, stelde van de gebeurtenissen het volgende dagregister op. Enige maanden daarna verliet hij Coevorden, ging naar Groningen en wist uiteindelijk Rabenhaupt te overtuigen van zijn aanvalsplan om Coevorden te heroveren.

Dagregister van Coevorden, 1672, stilo veteri [oude stijl].

Op 15 juni op zaterdag is het garnizoen van Schenckeschans alhier binnengekomen.

Donderdag 20 juni zijn omtrent de morgenstond voor Coevorden gekomen 1100 paarden, en zijn wij in Coevorden bericht, dat er erg weinig ruitery op de Esschenbrug was, waarop de heer ritmeester Hagedwolt en de heer ritmeester Assenborch met weinig ruiters zijn uitgevallen, om met de vijand een schermutseling uit te lokken. Maar toen ze op de plaats kwamen waar de vijand rondom kampeerde, vernamen ze weldra hoe het daar gesteld was. Ze zagen dat het veld zwart van de ruiters was, en ze probeerden terug te trekken, maar toen ze omkeken, bemerkten ze dat ze waren omsingeld en begonnen op elkaar te schieten.

De ruiters uit het garnizoen waren niet bij machte om stand te houden. Ze waren omsingeld en dreigden in handen van de vijand te vallen. Maar een zekere Harmen Lipmans, voerman uit Coevorden, wees hen een onbekende weg, achter door het Coevordense moeras en met veel moeite kwamen ze daar doorheen. Ze moesten echter luitenant N. Craemer achterlaten, die met 3 of 4 ruiters gevangen werd genomen. De vijand verloor bij deze schermutseling 2 à 3 doden en even zo vele gekwetsten.

Vanuit het garnizoen werd enige keren met het kanon op de vijand geschoten, maar ze konden hen niet raken.

Diezelfde dag werden enige officieren met volk gecommandeerd om hout te gaan kappen bij het Clooster ten Camp en ook het hout van de overste Broersema en iedereen nam zijn geweer mee. Maar de vijand lag reeds enkele uren in het bos bij het Clooster en ze durfden niet het erop te wagen daar naar toe te gaan. Ze zijn daarop naar de Loo gegaan, naar het hof van Broersema en hebben daar wat rijshout gekapt, maar tot weinig profijt van de vesting.

Op 21 juni is de vijand weer teruggetrokken op Gramsbergen en Hardenberg en de omliggende dorpen.

Kort voor de aankomst van de vijand werd door de krijgsraad besloten om de conterscherp te demolieren; dat werd door de ingenieur tegengesproken, maar die dag is men toch begonnen het parapet van de conterscherp te slechten op twee plaatsen, namelijk op het punt Utrecht en het punt Overijssel, maar de heer commandeur Burum gelastte 's middags dat men moest ophouden om de conterscherp verder te slechten.

De dag daarop is de heer kapitein Tamming door de commandeur Burum gelast om de afgeworpen parapet in de conterscherp weder in defensie te brengen om de vijand daarin te kunnen verwachten, hetwelk de heer kapitein Tamming met zijn compagnie in het werk gesteld heeft en opgezet zoveel doenlijk was in de bedekte weg, tegen het bastionpunt Overijssel.

De 22ste en 23ste juni tussen zaterdag en zondag, is de vijand met zijn leger, bestaande uit ongeveer 10.000 te paard en 6.000 te voet voor Coevorden gekomen. De heer Bisschop van Munster betrok zijn kwartier op het Huis ter Scheer, één eskadron kampeerde achterin de Coevordense mars, op het Huis ten Clooster. Zijn mede enige compagnieën gelegd op de boeren huizen, daaronder horende de heer Rijngraaf die met verscheidene regimenten gekampeerd geweest is voor Dalen en op het hoge Loo voor Coevorden.

Op 24 juni is de generaal St. Paul begonnen met het approcheren. Hij begon zelf bij het Clooster ten Camp aan de droge sloot achter een heg en hij is flink opgeschoten met het approcheren.

Op 25 juni begon de heer Rijngraaf nog een andere approche, bij het huis van jonker Tellinckhuijsen, achter een klein Telgenkampje, maar er werd dapper met kanonnen op geschoten.

De 26ste juni begon de vijand met enige schoten met getrokken roers en musketten uit de loopgraven van generaal St. Paul. 's Morgens en de gehele nacht heeft de vijand een sterke borstwering gemaakt van ongeveer 112 voet breed en 10 à 12 voet hoog, boven op de kruin ongeveer 10 voet en daarachter plaatste men 8 mortieren.

Op deze wal hebben onze kanonniërs van de bastions Overijssel, Friesland en Utrecht gestaag geschoten en verscheidene bressen gemaakt.

De 27ste 's nachts hebben zij vuurwerken in de stad geworpen en is het proviandhuis getroffen, waardoor het dak en de zolder zijn ingeslagen en vermorzeld tot op een kamer, waar grote schade werd aangericht.

Die nacht en de volgende dag, de 28ste juni zijn ongeveer 200 bommen als brandzakken de stad ingeworpen. Deze veroorzaakten op diverse plaatsen brand, maar werden door de burgers binnen Coevorden geblust, zodat door Gods genade weinig brand is geschied, maar wel werden 2 à 3 huizen beschadigd.

Op de 28ste 's morgens heeft de heer Bisschop een tamboer gezonden en heeft begeerd, dat men zou capituleren; hij wilde een goede capitulatie maken, maar de commandeur heeft dit afgeslagen. Daarna begon men over en weer heftig te schieten. Ondertussen vorderde de vijand flink met hun loopgraven. Diezelfde dag heeft de vijand weer een borstwering of ketel gemaakt en er mortieren achter geplaatst.

In de approche van de heer Rijngraaf begon men ook vuurwerken in de stad te schieten. Door het schieten vanuit deze twee plaatsten kregen de inwoners het overdag aardig benauwd, omdat de vuurwerken van voren en achteren in de stad kwamen en men ze niet kon zien aankomen, noch zich kon verbergen; 's nachts kon men ze beter zien en er voor weglopen.

De burgerij hield op de markt voortdurend de wacht. In alle straten stonden grote brouwkuipen en brouwketels vol water. Zodra er een bom aan kwam en zij zagen waar die neer zou komen, riep en waarschuwde men elkaar waar de bommen zouden vallen.

Beginnende brand werd terstond door de burgers geblust. De burgers, hun vrouwen en kinderen hielpen allemaal bij het blussen.

Een zekere soldaat van de compagnie van kapitein Gabbema heeft het op zich genomen om de bommen zodanig te sturen, dat zij geen kwaad zouden kunnen doen, hetgeen door veel mensen werd geloofd en op de wal gegaan zijnde, heeft enige tekenen gedaan om die bommen te beletten; maar ik persoonlijk kon het niet zien en geloven, maar het is wel waar dat er bommen in de grachten vielen, op de wallen of lege plaatsen. Zelf ben ik in een conterschep geweest en gezien dat acht bommen werden afgeschoten, waarvan niet één op een huis is gevallen.

Tussen de 28ste en 29ste juni is men bij de loopgraven van St. Paul, 's nachts een horizontale batterij gaan maken met 4 ambrassures, daarvan 2 ambrassures of schietgaten op de batterij staande voor het bastion Friesland en 2 gericht op het bastion Overijssel en daarachter stelde men 4 halve kartouwen op.

Eveneens werd een horizontale batterij gemaakt bij de attaque van de heer Rijngraaf, waarop ook 4 stuks kanon zijn gebracht.

De 29ste juni begonnen deze twee batterijen dapper op de onze te spelen, doch die van binnen en bleven haar ook niet schuldig, maar antwoorden haar dapper.

Het was wonderlijk, dat één van onze kanonnières staande op de batterij van Overijssel, met een 24 ponder kogel geschoten heeft in de mond van een vijandelijk kanon op de batterij van St. Paul.

Diezelfde dag heeft men besloten de conterscherp te mineren, maar men heeft weinig voortgang gemaakt.

Diezelfde avond is een vaandrig uit Schenckeschans, staande op zijn post in de conterscherp in zijn schouder geschoten, waarvan hij na 2 à 3 dagen is overleden, ook werd hier een soldaat, eveneens uit de Schenckeschans afkomstig, dood geschoten.

De volgende nacht werd de gewezen commandeur van de Schenckeschans, de kapitein Hendrick ten Hove, staande op zijn post mede in de punt van de conterscherp tegen Overijssel in zijn hoofd geschoten, waardoor hij dadelijk is gestorven.

De 29ste juni werd door beide zijden hevig met musketten en kanonnen geschoten, tevens vielen er veel bommen in de stad.

De 30ste juni heeft de vijand de approche van St. Paul gebracht tot aan de weg die langs de conterscherps gracht gaat.

Die dag zijn door de ruitery veel facijnen aangebracht en ze zijn de volgende nacht begonnen een rijdsdam aan te leggen in de gracht van conterscherp en aangetroffen in het diepste van de gracht. Ondertussen werd met musketten en kanonnen dapper geschoten, zodat veel vijanden gedood en gekwetst werden.

's Nachts tussen 1 en 2 uur zijn 15 mannen van de vijand met enige handgranaten over de rijdsdam gegaan op de conterscherp en daar hebben ze handgranaten in de conterscherp geworpen. Ons volk in de conterscherp was volkomen verrast en trok zich terug op de Vriese poort, niettegenstaande er 4 compagnieën met hun officieren waren, die deze post moesten behouden, maar ze zijn schandelijk weggelopen.

De vijand onder het regiment van de overste Unias, die over de rijdsdam in de conterscherp kwam, zag dat ze daar geen tegenstand kreeg en achtervolgde de onzen tot aan de Vriese poort.

De vijand zag dat ze de punt van de conterscherp op het bastion Overijssel had veroverd, al hoewel ze daar niet lang kon blijven en wierp een oud scheepje, dat ze mede had genomen in de gracht van de halve maan op Overijssel en wilde het daar tot zinken brengen, maar werd verdreven. De gracht van de halve maan was uiteindelijk niet moeilijk te passeren.

De 1ste juli begon de vijand zich in te graven. De vorst van Munster zond een tamboer aan de heer commandeur met het verzoek of deze de plaats onder goede voorwaarden wilde overgeven. De commandeur overlegde vervolgens met de krijgsraad en men besloot 3 gecommiteerden uit te zenden om de capitulatie te maken.

Uitgezonden werden de heer kapitein Fermijn van Rusiers, kapitein ter Hoeve en kapitein Baghman, die naar het hoofdkwartier van de Bisschop van Munster zijn gereden, zonder dat enige gijzelaars weder zijn binnen gekomen.

Gedurende de wapenstilstand werd de vijand niet belet om langs de grachten te gaan en de waterlozingen van poort en bruggen.

Ondertussen werd gecapituleerd met onze afgezanten en de vijand. De gecommiteerden overhandigden op 2 juli de schriftelijke condities van de capitulatie. Inhoudende: dat het garnizoen de andere dag zou uittrekken met volle geweer, vliegende vaandel, slaande

trommel, pak en bagage, 2 stukken kanon, en dat richting Harlingen in Friesland; dat de burgers bij hun oude rechten en privileges, vrije exercitie van godsdienst als in Overijssel zouden blijven.

De arme gevangenen, die door de vijand gevangen waren genomen, werden vergeten. De commies, proviandmeesters, auditeur, majoor, ingenieur, geweldiger en kanonniërs waren in de capitulatie niet gesteld en mochten daarom niet mede uittrekken.

De 2^e juli zijn enige officieren van de Bisschop met veel volk binnen getrokken en verwonderden zich erover dat zij zo'n sterke plaats in zo'n korte tijd gewonnen hadden.

De 5^e dito is het Staten garnizoen uit Coevorden getrokken, met stille trom, de soldaten van de Bisschop waren langs de straten gerangeerd en hebben ons volk afgenomen datgene wat hen aanstond, in het bijzonder mocht niemand marcheren met een snaphaan, of hebben die dadelijk met geweld afgenomen, sommige soldaten werden hun degens afgenomen. Buiten gekomen meende het uitgetrokken garnizoen de weg naar Friesland in te slaan volgens de afgesproken conditie, maar ze moesten de weg naar het graafschap Bentheim nemen. Daar buiten ging het spoliëren aan, namen enige officieren hun paarden, sommigen hun mantels of rapiers af, alle soldaten die uit Coevorden of de Graafschap Bentheim geboortig waren, moesten hun compagnieën verlaten en de vorst van Munster dienen; enige zonen van burgers die zich onder de heren Staten compagnieën in dienst begeven hadden, werden weer binnen Coevorden gebracht en een tijd lang gevangen gezet en moesten zich met grote bede en groot rantsoen weder lossen.

De kanonniërs, die besloten hadden de vorst van Munster niet te dienen, werden gevangen gezet en zeer slecht behandeld.

De luitenant Kraemer, die voor de belegering gevangen werd genomen, liep over en werd ritmeester gemaakt en trok mede voort naar Groningen, nadat hij zijn gewezen ritmeester Asschenburch grote smaad had aangedaan en hem een paard en andere dingen had afgenomen.

N.B. 15 grenadiers van de Bisschop deden 4 compagnieën lopen, die in de buitenwerken lagen, waaronder een kapitein was, die zijn degen verloor en die werd hem door een soldaat nagebracht.

In deze belegering is grote schade toegebracht door de vuurwerken, die huizen, mensen en glazen van de kerk beschadigden.

Een vrouw van een soldaat werd door een bom doodgeslagen. Een dienstmeid, die haar werk deed, werd door een bom, die op het huis viel, verpletterd. Een bakker, die beneden in het proviandhuis zijn werk deed, is met nog een soldaat van kapitein Rosier door een bom doodgeslagen. Gedurende de belegering zijn 670 bommen en brandzakken in de stad geschoten.

Bron:

Dagh-register ofte Pertinent verhael, vande belegeringe en overgeven vande stercke Stadt Coevorden, gehouden by den ingenieur mr. Meyndert, die gedurende de belegeringe daer binnen is geweest. Belegert den 15. Iuny Oude Styl 1672.

Auteur: mr. Meyndert = Meyndert van der Thynen.

Bibliografische referentie: Knuttel 10098

Universiteitsbibliotheek Groningen.

Verklarende woordenlijst.

approche	- naderingsloopgraaf bij het beleg van een vesting, in zigzagvorm aangelegd met het doel de vesting te naderen en daarbij zoveel mogelijk gedekt te blijven tegen het vuur van de belegerden.
approcheren	- d.m.v. loopgraven een vijandelijke stelling of vesting benaderen.
bastion	- uitspringend gedeelte in de vorm van een onregelmatige vijfhoek.
conterscherp, contrescarp	- de buitenboord van een vestinggracht. Een buitenverdediging om de grachten te beschermen, zo gemaakt dat men het volk daar achter kon bergen en aan de voorzijde schuin naar beneden aflopend.
capitulatie	- een overeenkomst, waarbij de overgave, onderwerping van een vesting, stad, een landstreek of een leger werd geregeld.
demolieren	- slopen, vernietigen.
eskadron	- een afdeling ruitery bestaande uit meerdere compagnieën, die een tactische eenheid vormt.
facijn/fascine	- bundel takken of rijshout.
kartouw	- de naam van een vuurmond op een onderstel hier gebruikt als veldgeschut. De halve kartouw, het veldstuk genaamd valckonet, schiet 24 pond ijzer en weegt een half kanon, ongeveer 4500 pond metaal.
mineren	- het aanleggen van mijnstelsels d.w.z. onderaardse gangen met mijnkamers. Dit waren ruimten t.b.v. het aanbrengen van een mijn, een explosieve lading om vijandelijke vestingwerken te vernietigen.
musket	- naam van een vuurwapen. Later verdrongen door de z.g. snaphaan, waarbij het kruit niet meer door een lont maar door een vuurslag werd aangestoken.
parapet	- borstwering, verhoging van aarde of steen; bij vaste vestingwerken: een beschutting, die boven een wal of muur is aangebracht.
rantsoen	- losgeld.
rapier	- een lange puntige degen. Een korte degen heet een ponjaard.
ritmeester	- officier van het wapen van de cavalerie in rang gelijk aan kapitein. Bevelhebber van een compagnie ruiters.
roer	- benaming voor het oude schietgeweer met een min of meer lange loop, dat oorspronkelijk door een lont en later door een vuurslag werd aangestoken; handbus of snaphaan. Een korte roer is een pistool.
spoliëren	- roven of plunderen.

Bron: Woordenboek der Nederlandsche Taal [WNT].

Dit woordenboek werd samengesteld in de periode 1851-1998.

Leiden, november 1999.

Prof. dr. P.G.J. van Sterkenburg.

Directeur van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie.

Aanbevolen literatuur.

Terminologie Verdedigingswerken.

Een herziene en uitgebreide bewerking van vestingbouwkundige termen van A.H. Mohr, 1983. Uitgave van de Stichting Menno van Coehoorn, 2^e druk 2004.